

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
KULTUURITEADUSTE INSTITUUT
KIRJANDUSE JA TEATRITADUSE OSAKOND

Marleen-Heleen Puhke

**Ühiskondlike ja kultuuriliste väärtuste avaldumine nüüdisaegses
lastekirjanduses**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Andrus Org, PhD

TARTU 2019

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Lastekirjanduse olemus ja väärtuskasvatus.....	6
1.1. Lastekirjanduse mõiste, väärtus ja funktsioonid	6
1.2. Lastekirjanduse väärtus	6
1.2.1. Esteetiline funktsioon	7
1.2.2. Epistemoloogiline funktsioon.....	8
1.2.3. Poeetiline funktsioon	8
1.2.4. Kommunikatiivne funktsioon.....	8
1.3. Lastekirjandus väärtuste arendaja ja kujundajana	9
1.4. Lastekirjanduse ühiskondlik ja kultuuriline väärtus	10
1.5. Lastekirjanduse ea- ja jõukohasus	11
2. Ühiskondlikud ja kultuurilised väärtused valitud teostes.....	13
2.1. Valitud teosed	13
2.2. Kombed ja tavad	16
2.2.1. „Tilda ja tolmuingel“.....	16
2.2.2. „Kõik emad on head“	17
2.2.3. „Vahvate hobuste aasta“.....	17
2.2.4. „Kuidas mu isa uue töö sai“.....	18
2.2.5. „Onu Mati, loomaarst“	18
2.2.6. „Mamma, papa ja nende lapsed. Lapsepõlvest saja aasta taguses Tallinnas“.....	19
2.2.7. „Tüdruk, kellel oli saladus“	19
2.2.8 „Doktor Haldja lood“	19
2.3. Keel, kultuur ja ajalugu.....	20
2.3.1. „Tilda ja tolmuingel“.....	20
2.3.2. „Vahvate hobuste aasta“	21
2.3.3. „Kuidas mu isa uue töö sai“.....	22
2.3.4. „Onu Mati, loomaarst“	22
2.3.5. „Mamma, papa ja nende lapsed. Lapsepõlvest saja aasta taguses Tallinnas“.....	22
2.3.6. „Tüdruk, kellel oli saladus“	23
2.3.7 „Doktor Haldja lood“	23
2.4. Vabadus.....	24
2.4.1. „Tilda ja tolmuingel“.....	24

2.4.2. „Kõik emad on head“	24
2.4.3. „Vahvate hobuste aasta“	24
2.4.4. „Kuidas mu isa uue töö sai“	25
2.4.5. „Onu Mati, loomaarst“	25
2.4.6. „Mamma, papa ja nende lapsed. Lapsepõlvest saja aasta taguses Tallinnas“	25
2.4.7. „Tüdruk, kellel oli saladus“	25
2.4.8 „Doktor Haldja lood”	26
2.5. Õigus, õiglus, solidaarsus	26
2.5.1. „Tilda ja tolmuingel“	26
2.5.2. „Kõik emad on head“	26
2.5.3. „Vahvate hobuste aasta“	27
2.5.4. „Kuidas mu isa uue töö sai“	27
2.5.5. „Onu Mati, loomaarst“	27
2.5.6. „Mamma, papa ja nende lapsed. Lapsepõlvest saja aasta taguses Tallinnas“	28
2.5.7. „Tüdruk, kellel oli saladus“	28
2.5.8 „Doktor Haldja lood”	28
2.6. Vastutus, sallivus, isamaalisus	29
2.6.1. „Tilda ja tolmuingel“	29
2.6.2. „Kõik emad on head“	29
2.6.3. „Vahvate hobuste aasta“	29
2.6.4. „Kuidas mu isa uue töö sai“	30
2.6.5. „Onu Mati, loomaarst“	30
2.6.6. „Mamma, papa ja nende lapsed. Lapsepõlvest saja aasta taguses Tallinnas“	30
2.6.7. „Tüdruk, kellel oli saladus“	30
2.6.8 „Doktor Haldja lood”	31
Kokkuvõte	32
Kirjandus	34
Summary	37

Sissejuhatus

Ühiskond on oma olemuselt pidevas muutumises, selle uued liikmed peavad kohanema uute tingimuste, seaduste ja normidega. Koos ühiskonnaga muutuvad ka lapsed, uue põlvkonna esindajad ning muutub ka nendele suunatud kirjandus.

Siinse töö fookuses on lastekirjandus kui mõjus kommunikatsioonivahend. Eesmärk on analüüsida, millised ühiskondlikud ja kultuurilised väärtused kanduvad lugejani nüüdisaegse lastekirjanduse vahendusel. Vaatlen, kas ja kuidas on sallivus, vabadus, võrdõiguslikkus, demokraatia, keskkonna jätkusuutlikkus ja kultuuriline mitmekesisus väärtused, millest lastele kirjutatakse ja mida neile selgitatakse.

Nüüdisaegne lastekirjandus on eripärane ning pakub lastele palju huvitavat lugemist (Niitra 2019), mis lausa eeldab põhjalikumat sissevaadet. Eelmisel aastal ilmus umbes 800 lastele ja noortele adresseeritud ilu- ja aimekirjandusteost, millest kolm neljandikku olid tõlketeosed (Palm 2019). Vanuserühmadest lähtudes ilmus lastele vanuses 8–12 veidi alla saja teose (samas), mis on vanuserühmadest kõige suurem hulk (Niitra 2019).

Kirjandus ja väärtused käivad käsikäes, teisisõnu, kirjandus mängib olulist rolli väärtuste kujundajana. Oma bakalaureusetöös keskendun lastekirjandusteostele, mis on ilmunud viimase kolme aasta jooksul, ning analüüsin neid ühiskondlikest ja kultuurilistest väärtustest lähtudes. Töö ei anna ülevaadet selle sajandi lastekirjanduse ajaloost, vaid keskendub konkreetsete teoste temaatilisele analüüsile ning neis esinevate väärtuste sedastamisele.

Töös analüüsin kaheksat erinevat lastekirjandusteost. Valitud teosed on ilmunud aastatel 2016–2018: need on Andrus Kivirähki „Tilda ja tolmuingel“ (2018), Ilmar Tomuski „Kõik emad on head“ (2018), Kerly Luige „Vahvate hobuste aasta“ (2018), Kristi Piiperi „Kuidas mu isa uue töö sai“ (2018), Priit Põhjala „Onu Mati, loomaarst“ (2018), Tiia Toometi „Mamma, papa ja nende lapsed. Lapsepõlvest saja aasta taguses Tallinnas“ (2018), Kadri Lepa „Tüdruk, kellel oli saladus“ (2017) ja Juhani Püttsepa „Doktor Haldja lood“ (2016). Raamatute sihtrühmaks on esimeses kooliastmes õppivad lapsed, ehk 7–11-aastased.

Esimeses peatükis annan ülevaate töö teoreetilisest taustast: avan lastekirjanduse mõiste, selgitan väärtuskasvatuse olemust ning arutlen lühidalt lastekirjanduse esteetilise, epistemoloogilise, poetilise ja kommunikatiivse funktsiooni üle. Peale selle vaatlen lastekirjandust kui väärtushoiakute kujundajat, avan selle ühiskondlike ja kultuurilisi väärtusi ning seon lastekirjanduse ea- ja jõukohasuse printsiibi arengupsühholoogiliste käsitlustega. Teises

peatükis selgitan, mis alustel on teoste valim moodustatud ning esitan lühidalt iga teose sisukokkuvõtte. Sellele järgneb kvalitatiivne tekstianalüüs, milles vaatlen analüüsitavaid teoseid sotsiaalsetes ja kultuurilistest aspektidest, ning esitan töö kokkuvõtte, kus toon esile peamised järeldused ning üldistavad seisukohad.

Töö uudsus peitub värskes ja aktuaalses uurimismaterjalis. Kuigi laste- ja noorte-kirjanduse alaseid uurimistöid leidub mitmeid, ei leia nende hulgast kuigi palju töid (vahest ainult põgusad aastaülevaated või üksikud arvustused Loomingus, Sirbis või mujal), mis annaksid ülevaate just nüüdisaegsest lastekirjandusest. Loodan, et sinne bakalaureusetöö teeb hea sissevaate lastekirjanduses esinevatesse väärtusmuutritesse ja annab väikese panuse konkreetse uurimisvaldkonna arengusse. Peale selle võib töö olla abimaterjaliks valdkonnas tegutsevatele spetsialistidele lastele sobivate teoste valikul.

1. Lastekirjanduse olemus ja väärtuskasvatus

1.1. Lastekirjanduse mõiste, väärtus ja funktsioonid

Lastekirjanduse defineerimisel on palju erinevaid võimalusi. "Lastekirjanduse sõnastiku" järgi saab seda vaadelda nii laiemas kui ka kitsamas tähenduses. „Laiemas tähenduses on lastekirjandus spetsiaalselt lastele suunatud kirjandus, kitsamas tähenduses täiskasvanute poolt lastele loodud kirjandus“ (Krusten jt 2006: 101). Tänapäeva lastekirjandust iseloomustab suur amplituud ning mitmetahulisus (Müürsepp 2003: 4), seepärast on aja jooksul avardanud ka lastekirjanduse mõiste, mistõttu ei ole eelnev määratlus kindlasti piisav kogu nähtuse sisu ja olemuse mõistmiseks. Varieeruvust lisab ka nähtuse uurimine erinevate diskursuste vaatepunktidest (Krusten jt 2006: 102).

Püüdes defineerida lastekirjanduse mõistet, tuleb arvestada ka ajastu faktorit, sest iga põlvkond ja neid ümbritsev maailm on pidevas muutumises ja kordumatu, mistõttu piir, mis on sobilik lapsele ja mis täiskasvanule, muutub üha hägusemaks (Müürsepp 2004: 5). Täiskasvanute rollile ja soovile kujundada lapse maailmapilti, viitab Mare Müürsepp (2003: 10) ka oma õppematerjalis, kus ta toob välja, et lastekirjanduses peegeldub täiskasvanute ettekujutus õnnelikust lapsepõlvest ja selle võimalikest probleemidest.

On kindlaid tunnuseid, mille põhjal saab lastekirjandust eristada üldkirjandusest: nendeks on „kirjandusliku kommunikatsiooni asümmeetria, mis valitseb autor–tekst–vahendaja–lugeja vahel, ning kuulumine samaaegselt kahte ühiskondlikku süsteemi, pedagoogilisse ja kirjanduslikku“ (Krusten jt 2006: 102). Lastekirjanduse uurimisel peab arvestama kolme peamise komponendiga: täiskasvanupoolse kriitikaga, lapsega ning kirjandusteosega (Lesnik-Oberstein 1999: 15). Seejuures on äärmiselt oluline arvestada lastekirjanduse lugeja ealise eripäraga.

1.2. Lastekirjanduse väärtus

Laste väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemisel mängivad suurt rolli lasteraamatud. Ühe teose läbilugemine mõjutab oluliselt lapse maailmapilti (Müürsepp 2010: 33). Seda tõendab ka tõik, et lasteraamat on esimene terviklik lugemismaterjal, mis on lapsele suunatud ning mille mõistmine eeldab kogu teose läbilugemist algusest lõpuni (sammas, 33). Lastekirjandus avardab

lapse silmaringi, mis läbi avardub ka maailmapilt, rikastab lapse tunde- ja mõttemaailma, pakub elamusi ja muljeid ning kujundab eetilisi tõekspidamisi ja esteetilist maitset.

Nähes lastekirjanduses lapse väärtuste kujundaja rolli, on asjakohane avada väärtuskasvatuse olemus. Väärtuskasvatuse eesmärk on olla õpilasele abiks muutuva väärtuspagasiga isiku kujunemisel, samal ajal säilitades oma fundamentaalseid ja sügavaid tõekspidamisi (Pöder jt 2009: 11). Väärtuste kujundamine toimub eeldusel, et õpilane tegeleb aktiivselt, mõttestatult ja teadlikult endale tähtsate väärtusküsimustega (samal, 11).

Väärtuskasvatust nähakse protsessina, mille esimeses etapis hakkab laps sihipäraselt enda väärtusi märkama ning kõrvutab neid paralleelselt teiste omadega. Järgmises etapis toimub oma väärtuste mõtestamine ja nende üle mõtisklemine – eesmärk on anda väärtustele laiem tähendus ja saada aru, miks laps konkreetseid asju väärtustab ning kuidas see mõjutab last, ühiskonda ja keskkonda.

Väärtuste reflekteerimisele annab tõuke kirjandusteoste lugemine, mille abil saab inimene läbi erinevate vaatepunktide ja situatsioonide kujutleda perspektiivi muutust ja avardada oma vaadet maailmale (Pöder jt 2009: 11–12). Läbi teise pilgu ühiskonnale ja selle probleemidele arendab laps empaatiavõimet, mis omakorda suurendab isikutevahelist mõistmist (samal, 12).

Väärtuskasvatuses on oluline jälgida täiskasvanute eeskujut, millele tuleb samuti suurt tähelepanu pöörata, sest laps on reaalsust usaldav ning tema kahtlemisuskus ei ole veel välja arenenud (Veisson, Kuurme 2010: 22). Väärtuskasvatuse protsessi siht on oskus mõista enda ja teiste väärtusi, neid praktiseerida, analüüsida ning märgata, see on protsess, mis peab olema pidevas kommunikatsioonis ühiskonna ning selle väärtushoiakutega (Pöder jt 2009: 12).

Lastekirjanduse väärtus avaldub järgmiste funktsioonide kaudu.

1.2.1. Esteetiline funktsioon

Esteetilisi väärtusi hakati lastekirjanduses rõhutama alles 20. sajandil, mil uurimisvaldkond muutus mitmetahulisemaks (Krusten jt 2006: 105). Kirjanduse üks eesmärke on peegeldada keelelise väljenduse kaudu, sealhulgas kujundite abil maailma ja seda kujundavaid väärtusi (Merilai 2011: 11). Esteetiline väljendusviis rikastab lugeja mõtte- ja tundemaailma, aitab teiste kogutut sügavamalt tunnetada ning loob eeldused mitmekülgsemaks sissevaateks ühiskonna- ja kultuurinähtustesse (samal, 11). Esteetilise funktsiooni üks olulisi märksõnu on kujundlikkus: lastekirjanduses peab arvestama lapse ealise võimekusega kujundlikku väljendust mõista. Võime tajuda teose esteetilist väärtust kujuneb aja jooksul – see on protsess, mille jooksul laps õpib ilu tajuma, mõistma ning looma (Krusten jt 2006: 45).

1.2.2. Epistemoloogiline funktsioon

Didaktilisest käsitlusest ei saa lastekirjanduse puhul mööda vaadata. Paljud lastekirjanduse uurijad näevad lastekirjandust kui lapse harijat ja õpetajat eesmärgiga kasvatada eeskujuliku väärtuspagasiga kodanik – see asjaolu viitab lastekirjanduses domineerivale didaktilisele funktsioonile (Krusten jt 2006: 103). Kindlasti tuleb autoritel olla ettevaatlik, et teos ei muutuks oma õpetlikkuses liigselt tänitavaks või moraliseerivaks, mis võib noore lugeja kirjandushuvi peletada (Müürsepp 2010: 35)

Kasvatustahkudel on kaks tahku: ühest küljest traditsioonide hoidmine, teisalt avatus uuendustele, et vältida ühiskonna paigalseisu (Krusten jt 2006: 72). Lastekirjanduse üks peamisi eesmärke on luua kindlustunnet ning innustada lapsi olema elurõõmsad ja julged elu kogejad (Müürsepp 2010: 41). Lasteraamat peaks olema eelkõige lapse abimees ja julgustaja ning läbi erinevate situatsioonide näitama, et probleemid lahenevad ja liigseks muretsemiseks pole põhjust (samas).

1.2.3. Poetiline funktsioon

Poetiline ehk väljenduslik tahk toob tekstile juurde kõneleja hoiaku ning isikliku suhte (Merilai 2011: 22). Eesmärk on jõuda lähemale lugejani ning tema kaasamiseni (samas, 22), seega muretsetakse kontakti olemasolu ja toimimise pärast. Poetiline funktsioon pöörab tähelepanu keelele ja selle stiilile, sellele, et väljendatu tähendus oleks mõistetav. Samas poetiline keelekasutus ei hooli igapäevasest keelekasutusest, selle eesmärk on sõnakunsti rikastamine (samas, 23). Keelelise ilmekuseta on mõttetu lastele kirjutada: siin on tähtis iga sõna ja lause, sest arvestada tuleb lapse vastuvõtuvõimega. Poetiline funktsioon lisab tekstile kunstilist väärtust.

1.2.4. Kommunikatiivne funktsioon

Lastekirjandus on nii vanemate kui ka õpetajate abimees laste lugema õpetamisel ning selle väärtust suhtluspädevuse kujundamisel ei saa alahinnata. Lugemine ei ole ainult oluline kognitiivsete oskuste arendamisel, kus eesmärk on olla edukas koolis või tööl, vaid sellel on ka teisi olulisi väärtusi, näiteks annab lastekirjandus võimaluse aktiivselt reageerida ja oma arvamust kujundada (Crippen 2012). Lugemine on suhtlemisvorm, mis mõjutab meie mõtlemist ja arusaamu, väärtushoiakuid ja väärtushinnanguid (Uibu, Voltein 2010: 215). Kahtlemata arendab lugemine väljendusoskust, seeläbi on lapsel vabam tunne suhelda eakaaslaste ja täiskasvanutega (samas, 215). Kommunikatiivse funktsiooni üks olulisi aspekte on veel sotsialiseerumine – protsess, mille vältel laps õpib kirjanduse kaudu tundma ühiskonda.

1.3. Lastekirjandus väärtuste arendaja ja kujundajana

Väärtused on oma olemuselt väga mitmetahulised ja neid saab tõlgendada vastavalt kontekstile ja situatsioonile, mis omakorda muudab ka väärtuste ühtse defineerimise keerukaks. Väärtusi saab näha kui mõisteid ja uskumusi käitumise ning selle soovitud tagajärgede kohta (Schwarst, Bilsky 1990: 878). Need on situatsioonide ülesed ja suhteliselt püsivad, suunates inimeste käitumist, sündmuste valikut ning nende kohta tehtavaid hinnanguid (sammas, 878). Väärtusi saab näha ka isiklike põhimõtetenä, mille abil me anname hinnanguid enda ja teiste käitumisele (Hayes 2002: 93). Need on terviklikud hüpoteesid oma hoiakute kinnitamiseks (sammas, 93). „Sotsiaalsühholoogia mõistesõnastiku“ (2019: 102) järgi on väärtused kõrgetasemeline hinnangute struktuur, mille aluselt tekivad inimesel hoiakud. Arusaama, et väärtused on meid juhtivad suhtelised soovide objektid, võib pidada kõige levinumaks (Sutrop jt 2009).

Väärtusi saame liigitada materiaalseteks ja vaimseteks, peale selle veel väärtused, mis peegeldavad lapse isiksuseomadusi (Veisson, Kuurme 2010: 11). Sutrop jt (2009) jagavad väärtused kolme kategooriasse: bioloogilis-füüsikalised, sotsiaalsed-poliitilised ning moraalsed ja esteetilised väärtused. Maio (2017: 3) näeb väärtusi kui abstraktseid ideaale, mida arvatakse olevat tähtsad. Abstraktsete ideaalidena nimetab ta saavutusvajadust, tervist, õnne, võrdsust, perekonda, abivalmidust, andestamist, vabadust, riiklikku julgeolekut, traditsioone ja naudingut (sammas, 3).

Kahtlemata mõjutavad haridussüsteem ja õpetajad lapse väärtussüsteemi kujunemist. Veisson ja Kuurme (2010: 14) toovad välja, et väärtuste arendamisel tuleb muuta need võimalikult lihtsasti kogetavaks, seeläbi jõuab laps iseseisvalt veendumusele nende headuses. Lastekirjandust saab näha ka lapse isiksuse ja sotsiaalse arengu stimuleerijana. Lapsed on väga vastuvõtlikud esimeste kooliaastate jooksul ning lastekirjandus aitab neis arendada hoolivust, intelligentsust ja sõbralikkust teiste inimeste suhtes (Crippen 2012). Hea lasteraamat toob esile tegelaste tegutsemise motiive ning avab tegelase sisemaailma, aidates lapsel mõista erinevate käitumismallide tagamaid ja avardada nende silmaringi. Kvaliteetne lastekirjandus ei ütle lugejale, mida ta peab teadma, see peab võimalikuks erinevaid seisukohti (sammas).

Ühest küljest õpetab ilukirjanduse lugemine mõistma, et igal probleemil võib olla mitu vaatenurka, nii nagu raamatul võib olla mitu erinevat tõlgendust, mis lähtuvad lugeja enda tõekspidamistest ja kogemustest. Teisalt õpetab kirjandus neid erinevusi märkama ja aktsepteerima, pakkudes teadmisi nii oma kultuuri kui ka teiste kultuuride kohta. Siinkohal on äärmiselt oluline, et eri kultuuride või ajastute kohta raamatuid valides peab õpetaja või lapsevanem olema väga tähelepanelik, mida ta noorele lugejale soovitab. (Crippen 2012)

1.4. Lastekirjanduse ühiskondlik ja kultuuriline väärtus

Kultuurilisust saab defineerida kui väärtuste kogumit, konventsiooni või sotsiaalset tava, mis on seotud konkreetse valdkonna, tegevuse või ühiskondliku iseloomuga (Merriam-Webster 2019). Rein Raud (2013: 24) defineerib kultuuri kui inimese elukeskkonda tähenduslikuks muutvate representatsioonide, tekstide ja praktikate lõdvalt seondatud kogumit. Ühiskond on kestev ja koostööd tegev ühiskondlik rühm, kelle liikmed on välja töötanud organiseeritud suhted üksteisega suhtlemiseks. See võib olla nii kogukond, rahvas, lai rühm inimesi, kellel on ühised traditsioonid, institutsioonid, ühistegevused ja -huvid. (Merriam-Webster 2019)

Haridussüsteemi eesmärk on panustada noorte arengusse läbi tasakaalustatud ja teaduspõhise lähenemise (PRÕK, 2011a). Põhikool toetab lapse baasväärtuste väljakujunemist (samas). Põhikooli riiklikus õppevakas nähakse ühiskondlike alusväärtustena vabadust, demokraatiat, austust emakeele ja kultuuri vastu, patriotismi, kultuurilist mitmekesisust, sallivust, keskkonna jätkusuutlikkust, õiguspõhisust, solidaarsust, vastutustundlikkust ja soolist võrdõiguslikkust (samas).

Kool toetab lapse mitmekülgselt arengut, et nad saaksid edukalt hakkama erinevates rollides. Lisaks toetatakse tervikliku maailmapildi kujunemist ning lapse tunnetuslikku, kõlblelist, füüsilist ja sotsiaalset arengut (PRÕK, 2011a). Õpilastelt oodatakse põhikooli lõpuks kultuuri- ja väärtuspädevust, mis tähendab, et lapsel on:

- *suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalnormide seisukohast;*
- *tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega;*
- *väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt;*
- *hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi, väärtustada inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust;*
- *teadvustada oma väärtushinnanguid. (PRÕK, 2011a)*

Samuti kujundatakse sotsiaalsest ja kodanikupädevust, mis tähendab, et lapsel on:

- *suutlikkus ennast teostada;*
- *toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme;*
- *austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvaste omapära;*
- *teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides;*

- *aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemise.* (PRÕK, 2011a)

Väljatoodud üldpädevuste kriteeriumide esinemist püüan käsitleda ka analüüsi osas.

1.5. Lastekirjanduse ea- ja jõukohasus

„Kuna laste- ja noortekirjandus on ennekõike lastele ja teismelistele suunatud kirjandus, siis mängivad tema teaduslikul käsitlemisel suurt rolli adreassaadi ealised ja arenguspetsiifilised iseärasused“ (Krusten jt 2006: 104). Seepärast on peetud vajalikuks kaasata uurimisprotsessi ka kasvatusteadus, mis omakorda on tugevalt mõjutanud lastekirjanduse uurimislugu (samas).

Arengupsühholoogias jaotatakse lapse areng nelja etappi: imikuiga, varane lapseiga, keskmine lapseiga ning teismeiga (Butterworth, Harris 2002: 7–9). Selle töö raames huvitab meid kõige rohkem keskmine lapseiga, kuhu arvatakse lapsed kuendast üheteistkümnenda eluaastani (samas, 249). Keskmine lapseiga märgib paljuski lapse iseseisvumise algust, sellesse perioodi jääb lapse koolimine, üksinda kodusolemine, sõpradega mängimine ning kaaslastega suhtlemine (samas, 249). Kooliharidus mängib märkimisväärset rolli uute oskuste omandamisel, mis on eelduseks eritahuliste probleemide lahendamisele (samas, 272).

Lapse arengu seisukohalt toimub nii tema füüsiline kui ka bioloogiline areng, lapsed kasvavad umbes 5–8 cm aastas ning jõudsalt areneb frontaalsagar, mis on aju osa, kus toimub planeerimine, tegevuste ja mõtete organiseerimine (Butterworth, Harris 2002: 249–250). Keskmises lapseeas paraneb laste taju ja loogika, nad oskavad järjestada, klassifitseerida ja nummerdada (samas, 251–255). Selles perioodis väheneb lapse egotsentrism, mis hõlbustab osapooltevahelist suhtlust, ning suureneb oskus erinevate vaatenurkade vahel valida ja neid varieerida (samas, 261).

Traditsiooniliste uurimuste kõrvale, mida esindavad Jean Piaget', Lev Vögotski ja John Bowlby teooriad ja käsitlused, on tõusnud nüüdisaegsed arenguteooriad, mis vastavalt fookusele näevad peamiste arengufaktoritena pärilikkust ja kultuuri (Butterworth, Harris 2002: 17). Kuigi erinevate teooriate vahel võib nende aspektide varieeruvus olla suur, ollakse üksmeelel, et lapse arengut mõjutavad nii geenid kui ka keskkond, pigem on küsimus nendevahelise seose vastastikmõjus (Kikas 2008: 12–13). Üha rohkem tähelepanu pööratakse lapse isiklikule kogemusele ja vaatepunktile (samas, 13), mille arengut toetab ka lugemisharjumuse kujunemine. Sealjuures on oluline meeles pidada iga uue kogemuse individuaalsust, mis tähendab, et erinevas vanuses lapsed ja täiskasvanud ei mõista sama situatsiooni või nähtust ühtmoodi (samas, 13). Seega peavad lastekirjanikud olema äärmiselt tähelepanelikult

ning püüdma näha lapse enda võimalikke tõlgendusi teoses jutustatud loost või kujutatud maailmast.

Nii nagu kogemuste tõlgendamises, on kõikumisi ka lapse arengus (Kikas 2008: 13). Seega võib loota, et lastekirjanduse lai valik pakub sobivat lugemist erineva arengutasemega lastele. „Uuringud on näidanud, et eelkoolieas lapse kõne arengut toetab vanematega koos raamatute “lugemine”, mis tähendab et üheskoos vaadatakse raamatus olevaid illustratsioone ning arutatakse nende üle“ (Tulviste 2008: 47). Raamatute roll sõnavara arengus tõuseb veel olulisemaks siis, kui laps oskab juba iseseisvalt raamatuid lugeda (sammas, 47).

Eesti koolides loeb esimese kooliastme õpilane tervikuna vähemalt kümme ilukirjandusteost (PRÕK, 2011b), millest võib järeldada, et haridustee alguses pööratakse palju tähelepanu lapse sõnavara ja lugemisoskuse arendamisele. Lugemisoskus on eelduseks, tulemaks toime ka teiste üldpädevusnõuetega, kõne ja lugemisoskuse tase on üks peamisi oskusi, mille järgi selles vanuses laste arengut hinnata (Tulviste 2008: 39).

2. Ühiskondlikud ja kultuurilised väärtused valitud teostes

Tekstianalüüs koosneb viiest eri punktist. Analüüsin ühiskondlikke väärtusi kultuurilistest (sh kombed ja tavad, keel, kultuur ja ajalugu) ning sotsiaalsetest (sh õigus, õiglus, solidaarsus, vastutus, sallivus, isamaalisus) aspektidest. Analüüsipunktide määramisel lähtusin põhikooli riiklikust õppekavast (2011), mille eesmärk on põhikooli jooksul arendada kõnealuste väärtuste märkamist, kujundamist ja omandamist.

Analüüs jaguneb järgmisteks kategooriateks:

- **Kombed ja tavad** – püüan leida seoseid teiste inimeste ja keskkondadega, oma ja teiste maade ning rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega; samuti vaatlen suutlikkust hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalnormide seisukohast (PRÕK, 2011a).
- **Keel, kultuur ja ajalugu** – püüan näidata loomingu väärtustamist, oma väärtushinnangu teadvustamist, inimliku, kultuurilise ja loodusliku mitmekesisuse hindamist (PRÕK, 2011a).
- **Vabadus** – vaatlen vabadust kui väärtust ning suutlikkust end teostada (PRÕK, 2011a).
- **Õigus, õiglus, solidaarsus** – pean silmas kodaniku aktiivset, teadlikku, abivalmidusest ja vastutustundlikkusest juhitud toimimist, ühiskonna demokraatliku arengu pooldamist, ning kehtivate normide ja väärtuste aktsepteerimist (PRÕK, 2011a).
- **Vastutus, sallivus, isamaalisus** – toon välja keskkonna ja ühiskondliku mitmekesisuse aspekte ning erinevuste hindamist ja aktsepteerimist, lisaks koostööl põhinevat võimekust ja hindamist. (PRÕK, 2011a)

2.1. Valitud teosed

Valimi moodustavad üheksa nooremale kooliastmele suunatud lastekirjandusteost, mis on ilmunud eesti autoritelt aastatel 2016–2018. Valimi moodustasin Eesti Lastekirjanduse Keskuse kodulehel olevast rubriigist „Raamatukogu soovitab“ ja alamrubriigis „Soovitab 8–12 aastastele“. Nimekirjast jätsin välja välisautorid ja põhiliigilt jäid sõelale vaid proosateosed. Lõplik valim moodustus raamatute lühikirjelduste lugemise järel, kust selgus, millised teostes käsitletud põhiteemad sobitusid kõige paremini siinse töö eesmärkidega. Siinkohal on oluline

märkida, et kuna analüüsiks valitud teoste hulgas on nii realistlikke kui fantastikasse kalduvaid teoseid, siis mõjutab kindlasti kujutamislaid teemavalikuid ja probleemikäsitlust nendes teostes. Lisaks on asjakohane märkida, et kõikide raamatute autorid ei ole elukutselised kirjanikud, nii töötab näiteks Kadri Lepp Ugala teatris näitlejana ja Juhani Püttsepp Eesti Maaülikoolis peaspetsialistina.

Andrus Kivirähki lasteraamatutest on selles töös vaatluse all 2018. aastal ilmunud „**Tilda ja tolmuingel**“, mis pälvis ka kultuurkapitali lastekirjanduse sihtkapitali aastapremia nominendi tiitli ning Tartu lastekirjanduse auhinna. Loo peategelane on emaga kasvav Tilda, kes leiab endale ootamatult uue sõbra Tolmuingi, ehk tolmu, kes tuleb välja, hoiab endas kõiki varalahkunud isa mälestusi. See teekond avab Tildale võimaluse oma isa tundmaõppimiseks, sest ema on siiani keeldunud isast rääkima ja teda meenutama. Raamatu tagakaanel on tutvustuseks kirjas: „Vahel juhtub, et me unustame. Unustame tähtsaid asju. Selliseid, mida oleks tarvis tingimata mäletada.“ (Kivirähk 2018). Lugu on kahtlemata siiras ja põnev, samal ajal jõuavad tähelepaneliku lugejani elulised tarkusterad, mis algatavad ka endas sügavamad mõtted enda elu, mineviku ja tehtud valikute üle.

Tolmuingel toob inimeste mõttesse mineviku ja mälestused, mida on kiputud unustama. Alati on seal peidus midagi olulist, mis on argipäeva kohustuste keskel kaduma läinud ning koos sellega palju siirust ja heatahtlikkust. Leelo Tungal (2018) toob välja, et domineeriva vaimukuse taga on sügav varjatud mõte, mis toetab ja kosutab neid lapsi, kelle kõrvalt on elu ühe vanema võtnud. Oluline on märkida ka imetabaseid, pehmeid ja harmoonilisi Irina Shabaroba illustratsioone (kunstnikunimega Takinada), millest saab juba omaette elamuse.

Ilmar Tomuski „**Kõik emad on head**“, 2018. aastal ilmunud lasteraamat, toob lugejateni valusa, kuid olulise teema, jutustades loo Marikesest ja tema uuest emast. Lugu algab Marikese sünnist, kui selgub, et ema ei ole tema tulekuks valmis ning rõõmu asemel toob see hoopis palju kurbust ja segadust. Ta annab Marikese ära ja pisikese tüdruku elu algab lastekodus. Marike on üks neist õnneliketest lastekodulastest, kes jõuab ära oodata päris perekonna. Edasine lugu kestab kuni Marikese kooliminekuni ning kirjeldab läbi elutarkade õpetussõnade pisikese perekonna tegemisi. Mari Niitra ütleb: „„Kõik emad on head“ on raamat, mida vähemalt mina ei ole võimeline lastele ette lugema põhjusel, et nutt oli kogu aeg kurgus.“ (Niitra 2019). Loo käsitlus ei iseloomusta dramaatilisus, kuid teema ise on tundlik ja puudutab lugejat.

Kerly Luige 2018. aastal ilmunud „**Vahvate hobuste aasta**“ jutustab lahke ja sooja loo ühe talli elanikest, kus hobustega ühe katuse all elavad veel koer, kaks kassi ja hiireke. Hobused õpetavad üksteisest hoolimise, armastamise ja toetamise vajalikkust, seda, kuidas

sõprus on oluline ning kuidas üheskoos on kergem kõik mured ja raskused ületada. Lisaks toredale loole, saab teadmisi ka hobuste kasvatamise ja hobuste võistlusspordi kohta. On tunda, et autor on teemaga väga kursis, vallates nii hobuste hingeelu kui ka omades igapäevastest toimetustest head ülevaadet.

Kristi Piiperi raamat „**Kuidas mu isa uue töö sai**“ ilmus samuti 2018. aastal ning oli autori loomingus neljas teos. Loo keskmes on väga aktiivne ning taibukas 7-aastane tüdruk, kes kasvab perekonnas, mille rütmi dikteerib isa, kes käib tööl Soomes. Olukord võib uue tööga seoses minna veel hullemaks, mis tähendab, et isa peab veel kauem kodust eemal olema. Triinu asub tegutsema ja isale uut tööd otsima, selleks et hoida perekonda koos ning õnnelikuna. Triinu tööotsingud mööduvad tõusude ja mõõnadega ning kokkuvõtteks väga õpetlikult. Sel korral lepib Triinu pere ühise otsusega kolida kõik koos hoopis Soome, ning selgub, et see polegi nii halb variant, nagu esialgu tundus. Loo põhisõnumina võib välja lugeda, et pere peab koos püsima.

Priit Põhjala teos „**Onu Mati, loomaarst**“ ilmus 2018. aastal ning pälvis sarnaselt raamatule „Tilda ja tolmuingel“ Eesti Kultuurkapitali lastekirjanduse sihtkapitali aastapreemia nominendi tiitli ning Tartu lastekirjanduse auhinna. Teose peategelane on Onu Mati, nagu ka raamatu pealkirjast järeldub, kes töötab igapäevaselt loomaaias loomaarstina. Pealtnäha tavalise nime ja ameti taga on peidus väga elava fantaasiaga humoorikas tegelane, kelle igapäevaelu möödub eriliste ja omanäoliste loomade keskel, mis tundub olevat inspiratsiooniallikaks Onu Matile. Teos on kirjutatud absurdipoetika võtmes, kuid peidab endas tõsist sõnumit. Raamatut lugedes on suurnurgad enamasti ülespoole ning ette võib tulla ka mõnusaid naeruturtsatusi.

Tiia Toometi „**Mamma, papa ja nende lapsed. Lapsepõlvest saja aasta taguses Tallinnas**“, 2018. aastal ilmunud teos, on põnevaks lugemiseks nii lastele, kuid ehk eelkõige lastevanematele. Loo keskmes on ühe perekonna lugu läbi sajandi. Autobiograafiline teos seob perekondlikud sündmused ajaloo faktidega, mis moodustavad tervikliku ja kaasahaarava loo inimese elust ja põhiväärtustest. Loo peategelased on Tiina ja Gustav koos oma viie lapsega. Raamat on väga eluline, ühtlasi hariv tagasivaade möödunud ajale. Teost võiksid lugeda pigem vanemad lapsed kui esimeses kooliastmes õppivad, sellele viitab ka Niitra (2019), leides, et tegemist ei ole klassikalise lasteraamatuga. Ta soovitab teost perel üheskoos lugeda, et üheskoos mõelda oma perekonna ajaloole (samas).

Kadri Lepa „**Tüdruk, kellel oli saladus**“ ilmus 2017. aastal ja pälvis lastejutuvõistlusel “Minu esimene raamat” esimese koha. Loo peategelane on koolipoiss Mart, kes koos jõuludeks külla tulnud sõbra Siimuga asuvad lahendama

naabritüdruku mõistatust. Lugu on soe ja pehme ning tekitab igatsust talve, jõulude ja pere järele. Seiklusliku ja toreda loo taustal käsitletakse üksinduse, sõpruse, armastuse, andeksandmise ja lootuse erinevaid tahke. Raamat avab nii lapse kui ka täiskasvanu hingemaailma ning puudutab leebelt ka lugejat, õrnema hinge puhul paneb voolama ka paar pisarat.

Juhani Püttsepa „Doktor Haldja lood“ ilmus 2016. aastal. Loo keskmes on neli tegelast: ema, tema kaks tüdruku ja lastearstina töötav naabrinaine. Lugu on inspiratsiooni saanud Tartu legendaarsest lastearstist Haldja Käärist. Üksikemana kahte väikest tüdrukut kasvatavale emale on naabrinaine tõeline õnnistus, kes iga tema mure korral abiks on. Doktor Haldjal paistab olevat lõppematu teadmiste- ja kogemustepagas, mida ta heameelega pisikeste naabritüdrukute aitamiseks jagab. Nii saavad ületatud nii kriimustused, allergiad kui ka vingumürgitused. Heast ja kokkuhoidvast suhtlusest naabrite vahel võidavad kõik osapooled ning loo lõpus võib julgelt tõdeda, et doktor Haldjast on saanud selle pisikese perekonna oluline liige.

2.2. Kombed ja tavad

2.2.1. „Tilda ja tolmuingel“

Teose alguses on tähelepanu all teema: kas ja kuivõrd peaksid lapsed vanemaid abistama? Peategelase Tilda ema on oma tütrelt mitu päeva palunud, et ta oma toa ära koristaks ja nõnda ema koormat vähendaks, kuid igal järgneval päeval, kui ema koju tuleb, pole Tilda oma kohustusi täitunud. See, et tütar talle üldse abiks ei ole, muserdab ema, kellel on üksikemana niigi piisavalt kohustusi. Lapsed võiksid oma vanemate jaoks samamoodi kohal ja abiks olla, nagu vanemad on oma lastele. Samal ajal on oluline meeles pidada, et kui laps teeb midagi hästi, tuleb seda ka tähele panna. Tilda tundis, et vahet pole, kas ta koristab või mitte, ema sellest rõõmsamaks ikka ei muutu.

Teiste inimeste väärtustamise ja inimsuhete hindamise teema tuleb mängu mitmes erinevas olukorras ja enamasti läbi vastandamise. Tilda ema töötab preili Vilhelmine kodumasinat poes, mis müüb linna kuulsaima leiutaja Abel Ragnarsoni leiutisi. Preili Vilhelmine valab oma eluga rahulolematuse teiste inimeste, eelkõige Tilda ema peale välja. Ta ei väärtusta oma töötajaid, käitub nendega väga ebaviisakalt ning on kõige ja kõigi suhtes sallimatu. Sellist käitumist on kõrvalt väga ebameeldiv jälgida ning võiks lastele näidata, et nii ei ole ilus käituda ning et teiste inimeste solvamine ja alavääristamine ei tee kuidagi õnnelikumaks või ei too soovitud rahulolu.

2.2.2. „Kõik emad on head“

Teos avab lastekodulaste hingemaailma ja puudutab nende muresid – seega käsitleb teos olulist ühiskondlikku teemat, mida lastekirjanduses just väga tihti ei kohta. Lastele on oluline näidata, et ühiskonnas on lapsi, kellel ei ole võimalust kasvada koos oma vanematega. Lugesdes nende laste murede ja igapäevaelu kohta, võib loota, et see arendab empaatiavõimet ning soosib mõistvat suhtumist ja heatahtlikku käitumist. Ühiskond on tervik: mida tervem on meie laste lapsepõlv, seda tervem on ka meie ühiskond. „Kõik emad on head“ õpetab teiste lastega arvestamist ja nende murede märkamist.

On väga oluline pöörata tähelepanu lastekodulastele, nende haridusele ja üldisele heaolule. Lastekodulaste väärtushinnangute ja isiksuse väljakujunemisel võib olla palju rohkem segavaid faktoreid, kui peres kasvaval lapsel. Nendele väikestele tegelastele, kes lastekodus kasvasid, oli vaja õpetada uuesti teisi inimesi ja ümbritsevat keskkonda usaldama. Näidata, et nii nagu neid on siiani koheldud, ei ole tegelikult tavapärase. Näiteks pidi kolmeaastasele Martinile õpetama, et potil käimist ei pea kartma. Ta oli vanaisa juures kasvades pidanud õues jahedas vetsus käima, kus ka potiserv oli väga külm (Tolmusk 2018: 16), see oli muutnud selle kogemuse väga ebameeldivaks, millega kaasnes alati hirm ja ebamugavus.

2.2.3. „Vahvate hobuste aasta“

„Vahvate hobuste aasta“ tõstab tähelepanu keskmesse head ja toetavad suhted, mis jõuavad lugejani hobustesse kiindumise kaudu. Selles tallis, mille peremeheks on Janar, on kombeks, et üksteist aidatakse: ollakse toeks headel ja rasketel hetkel, õpetatakse üksteist, aidatakse hädasolijaid ning suhtutakse austusega nii vanadesse sõpradesse kui ka uutesse tulijatesse. Kogu kari on äärmiselt kokkuhoidev ning kõik probleemid ja konfliktid olukorrad lahendatakse enne, kui need tegelikult probleemiks jõuavad kulmineeruda. See, et rühmasiseselt ühtegi konflikti ei teki, mõjub kohati liiga ebarealistlikult, kuid lapsele võib see näidata ühtsuse jõudu ning kinnitada, et hea võidab alati kurja.

Vastanduse toovad sisse tegelased, kes jäävad väljapoole talli, nendega kohtutakse peamiselt ratsavõistlustel. Näiteks nimetavad profihobused neid pilkavalt maakateks, kes nagunii mingit konkurentsi ega silmailu ei paku. Üheskoos rahustatakse teineteist ning tuletakse meelde oma väärtusi ja põhimõtteid. Mitmel korral võidavad Janari tallihobused austuse, sooritades eeskujuliku etteaste võistlusareenil. Lastele edastatakse sõnum, et tuleb

keskenduda iseenda tegemistele ja mitte võtta negatiivseid kommentaare, mis on enamasti täiesti meelevaldsed, liiga südamesse.

Lugu toob lähemale ka looduse võlu ja elu loomulikkuse. Teos algab varsa Viki sünniga, kus kirjeldatakse tema esimesi eluhetki ja samme, mida ta areng iga päev kaasa toob. Näiteks jutustatakse sellest, kuidas ema on esimestel eluhetkel asendamatu ning kuidas väikese loomapoja areng on palju kiirem inimbeebi arengust. Jutustaja kirjeldab sünniidüllil nii: „Sisehäääl juhtis Vikit edasi ning ei läinud kaua, kui ta juba piima imes. Milline õndsus, kui on ema, kes sind hoiab ja kaitseb, ning maitsev piim, mida juua!“ (Luige 2018: 6) See peegeldab lapse ja ema tugevat sidet ning näitab, mis on ühele pisikesele varsale elus püsimiseks kõige olulisem.

2.2.4. „Kuidas mu isa uue töö sai“

Tavapäraselt üksi laps oma isale tööd ei otsi, aga kuna seitsmeaastane Triinu on väsinud sellest, et isa pidevalt Soomes tööl käib, tahab ta leida kogu perele parema võimaluse. Kogu lugu on veidi ebarealistlik, kuid ilmselt soosib lapse fantaasiat ja seiklushimu. Hoolimata erimeelsustest, on perel siiski ühine eesmärk: püsida koos ning võtta üheskoos vastu kogu pere puudutavad otsused. Triinu vanemad olid lapse kaasamises otsustamisse pigem erandiks kui reeglilik. Tihtipeale kipuvad lapsevanemad lapse arvamuse kogu pere puudutavates küsimustes kuulamata jätta, sest arvatakse, et laps ei mõista olukorda või ei oskaks omalt poolt midagi lisada. Teos näitas, et oleks aeg seda mustrit muuta ning kaasata lapsi rohkem ühisvestlustesse ning anda neile ka võimalus sõna sekka öelda.

2.2.5. „Onu Mati, loomaarst“

„Onu Mati, loomaarst“ vaatleb kõike läbi absurdipoetika ja huumoriprisma, kuid võimaldab ka sügavamaid mõtteid sõnastada. Päeval, mil loomaaeda külastas president, tegi onu Mati tutvustava ringkäigu hoopis uuel viisil Nimelt ei tutvustanud ta ringkäigu ajal presidendile loomi, vaid vastupidi, loomadele presidenti. See pani tundma, et loomaaia jaoks on kõige suurem väärtus ja au selle elanikud, mitte külastajad, kes iga päev vahelduvad. Ma arvan, et sellist lähenemist võiks igal pool rohkem kohata, see peegeldas see situatsioon väga tugevalt selle kollektiivi ühtekuuluvust ja kokkuhoidmist.

Olulise teemana oli tõstatatud ka õpitud abituse teema: see, kuidas inimesed vajavad iga asja jaoks kasutusjuhendit ning ei suuda oma peaga mõelda. Seda muidugi iroonilises võtmes. Näiteks arutles onu Mati endamisi: „Isegi selle uue supikulbiga, mille ma hiljuti ostsin, oli õpetus kaasas: kulbi varrele oli kirjutatud „VARS“ ja selle lohkus osale, mille sisse käib

supp, oli kirjutatud „LOHKUS OSAS, MILLE SISSE KÄIB SUPP“ (Põhjala 2018: 100). Usun, et selle eesmärk on lastele näidata, et enne tegutsemist tasub kõigepealt oma peaga mõelda, mitte haarata nutiseadme järele või küsida lapsevanema käest. Muidu olemegi varsti olukorras, kus ka kõige elementaarsemate asjadega ei saa ilma juhendita hakkama.

2.2.6. „Mamma, papa ja nende lapsed. Lapsepõlvest saja aasta taguses Tallinnas“

Selles teoses pöörati palju tähelepanu möödunud aja kommetele ja tavadele. Eelmise sajandi esimesel poolel kasvanud lastel oli palju vähem sõnaõigust ja võimalust igapäevaelu kommenteerida. Lapsed pidid järgima vanemate näpunäiteid ning täitma hoolikalt kohustusi, mis neile määrati. Teose kaudu saab aimu, kuidas suurpere elu 20. sajandil välja nägi, kuidas toitu tehti kõigest, mis kätte saadi ning kuidas riided tuli ise lastele selga õmmelda.

2.2.7. „Tüdruk, kellel oli saladus“

Peategelane Mart oli uudishimulik koolipoiss, kes veetis palju aega vanaema ja vanaisa juures ning oli seal endale hea sõbra Siimu leidnud. Mart oli linnapoiss ning maal olles avastas, et seina seest tulev hirmutav hääli ei ole mitte tundmatu koletis, vaid hiireke, kes on külma käest varju otsinud. Ta nägi, et naabrimees Jaanus ei taha oma kodu jõuludeks üksi jätta, sest siis ei ole kedagi, kes näljas linnukesi toidaks ja siilikeste talveund valvaks. Sellega näidati Mardile ja lugejale, kuidas meid ümbritsev elu on väga mitmekülgne ning seda tuleb osata ainult märgata.

Eestlaste seas on kombeks jõulude tähistamine, paljude perede jaoks on see aeg, kus kõik kokku saavad, hetkeks aja maha võtavad, naudetakse üksteise seltskonda, head toitu ja talvist ilma. Teos kirjeldas jõulueelseid toimetusi ja tegemisi, ettevalmistusi ning ootusärevust ning tekitas lugejas väga sooja tunde, mis pani igatsema perekonna ja jõulude järele.

2.2.8 „Doktor Haldja lood“

Kuigi tavaliselt olema harjunud elukorraldusega, kus lapsi kasvatavad ema ja isa, on järjest rohkem perekondi, kus lapsed kasvavad koos ühe vanemaga. Nii ka selles teoses kasvatab ema üksinda oma kahte tütar. Doktor Haldjast, kes töötas varem lastearstina, on selle pisikese perekonna naabrinaine, kes jagab neile kõiksugu õpetussõnu, kuidas erinevate õnnetuste ja haigustega hakkama saada. Kohati mõjub laste ema isegi liiga naiivselt, näiteks unustades lastele päikese käes mütsid pähe panna, misjärel nad päikesepiste saavad.

Ühiskonna arengut peegeldab vaksineerimise populaarsus, seda näitajat tõstetakse esile ka selles teoses. Näiteks mõtiskleb doktor Haldjas: „Siis tuli ravida tüüfust, difteeriat,

lastehalvatust. /---/ Huh! Nüüd püsib difteeria tänu vaktsiinidele vaos!“ (Püttsepp 2016: 17). See on oluline teemapüstitus, sest ühiskonnas on kasvamas lastevanemate arv, kes oma lapsed vaktsineerimata jätvavad ning seeläbi võivad tagasi tuua tõsised haigused, millest kord on meie arengus juba võitu saadud. Teos hindab meditsiini ning näitab, et arste peab usaldama. Samal ajal toob ta ka välja, millal on kasu hoopis kummelitee joomisest ja millal peaks sööma apelsine, et C-vitamiini omastada.

2.3. Keel, kultuur ja ajalugu

2.3.1. „Tilda ja tolmuingel“

Linna rätsepal Aleksander Kikkil, kes oli oma töös väga hinnatud, oli Luukase-nimeline poeg, kes ei viitsinud koolis käia ning ei tahtnud kellekski saada. Talle meeldis linnas uudistada ning raamatuid lugeda, seda aga ta isa ei väärtustanud, vaid arvas, et see ainult kasvatab tema laiskust ja annab mõtteid järjekordsete lolluste kordasaatmiseks. Järjekordse tüli ajal oli poisil käsil „Kolm musketäri“ lugemine. Isa kommenteeris: „Musketärid! Milleks sulle musketärid?“ /---/ „See on ainult ajaraiskamine, midagi kasulikku oleks tarvis teha.“ (Kivirähk 2018: 66) See peegeldab hästi perekonnaliikmete vahelist väärtuste konflikti, kuidas üks väärtustab enese harimist läbi kirjanduse ja loomingu ning teine usub, et kindlad reeglid ja tõsine töö on see, mis inimest defineerib. Raamatu lõpus jõuab Luukas oma kutsumuseni, ta tahab tulevikus saada näitlejaks, ning tema kirk lugemise vastu on siinkohal väga suureks eelduseks ja plussiks. Laps peab jõudma ise selleni, kes ta on ja millega ta tahab tegeleda, vägisi erinevaid väärtusi või tõekspidamisi on väga keeruline omandada.

Oma kultuuri ja ajaloo mäletamise teema oli väga jõuliselt esindatud kogu teose vältel erinevaid vaatevinkleid silmas pidades. Tolmuingel, kes oli Tilda kõrval teiseks peategelaseks, oli see, kes tõi inimeste teadvusesse nende loo olulised pidepunktid, mis panid neid nii ennast, ümbritsevaid inimesi, oma pärandit ja kultuuri rohkem hindama. Tolmuingel koosnes miljonitest tolmuterakestest, igal osakesel on oma ajalugu, minevik ja kogemused, mis saavad kokku ja ühinevad ühes tolmuinglis (Kivirähk 2018: 10). Tolmuingel tõi Tilda teadvusesse tema isa ning aitas seeläbi täita teadmiste lüngad Tilda isa kohta, kes oli lennuõnnetuses surma saanud, ning aitas mõista Tilda ema hirme ja kartusi. Luukasele andis ta teada, et varem oli linnas suur ja uhke teater, mida juhtisid tema vanavanemad. See teadmine aitas Luukasel pusletükid õigesse kohta panna ning leida oma kutsumus. Preili Vilhelminele meenutas ta lapsepõlves kogetud vanavanemate jagatud soojust ja hellust, mis pani ta mõistma, kuidas kõik ümbritsev on palju ilusam ja helgem, kui ta seda varem aru on saanud. Ta tundis, et kui

mälestused on koos temaga, on palju kergem olla kena ja hea ning teiste vastu viisakas (Kivirähk 2018: 89). Aednik Kõhile tuletas ta meelde, kust tema eripärane nimi ja välimus tulevad, see pani teda ennast ja oma päritolu hindama ning ta leidis seeläbi sügavama kontakti iseenda ja oma kirega.

Teos edastab ka majandusliku kasuahnuse ja loodusliku mitmekesisuse konflikti, mida näeb üha sagedamini ka Eesti ühiskonnas. Eelnevalt mainitud Abel Ragnarson on oma tehasega hõivanud suure osa linnast, mis on võtnud enda alla väärtusliku pinna, mis andis linnale juurde rohelistust ning samal ajal tegutses varem ka teater. Härra Ragnarsoni käes on aga võim ning laienemise nimel tegutseb ta iga päev. Ühtlasi püüab ta muuta kogu linna sama steriilseks nagu tema enda tehas, kus pole ühtegi tolmukübet, kõik on valget värvi ning ilma ühegi näpujäljeta. Ragnarson satub aga liiga hoogu: kaotades erinäolisuse ja mitmekesisuse, hävitab ta lõpuks iseend. Püüdes kokku koguda kogu tolmu, mis teoses töötab mineviku ja mälestuste metafoorina, plahvatab tehas tervenisti õhku, sest ühtki mälestusest ega ajalookildu ei saa kunagi lihtsalt ära kustutada.

2.3.2. „Vahvate hobuste aasta“

Teos kirjeldab noorele lugejale elu maakeskkonnas, kus inimesed elavad koos loomadega, ja vastupidi. Loomad ei ole siin ainult inimeste kaaslased, vaid täidavad ka oma loomupärast eesmärki. Kass on tallis, et hiiri püüda, koer aitab hobuseid karjatada, hobused veavad vankrit, saavad joosta ja olla inimestele abiks nende töödes ja toimingutes.

Maakeskkonna väärtustamist tõstetakse esile, kui paar hobust lähevad linna pulma-vankrit vedama. Hobused on hirmsasti oodanud pealinna vaadet ja selle imelise nähtuse hüvesid. Selgub, et muru ei ole alati mujal rohelisem, konkreetse näite puhul võib isegi öelda, et hea, kui muru üldse on. Hobused näevad linnas ülbeid autojuhte, kes ülekäiguraja ees ei peatu, näevad, kuidas inimesed kiirustavad kogu aeg ühest kohast teise, jõudmata hetkekski hinge tõmmata, hobused tundsid puudust rohelisusest ning elusast keskkonnast nende ümber. Hobune Lektra võttis linnaskäigu kokku:

Arvasin, et meie väike alev ja koplid on igavad ja et siin pole midagi teha. Aga pealinnas sain aru, et meil siin on midagi palju väärtuslikumat. Meil on igal pool lilled, haljendav ja värskel muru, linnulaul ja ojad, kust iga kell saame juua. Ja siin on kõik üksteise vastu palju sõbralikumad ja hoolivamad kui suures linnas, võib-olla sellepärast, et kõik tunnevad üksteist. /- -/ Nüüd ma mõistan, et kui põnev mujal ka ei oleks, oma kodus on ikka kõige parem. (Luige 2018: 62)

Eelnev näide paneb väärtustama oma kodu ja keskkonda ning näitab, et kasulik on küll ära käia ja ilmas ringi vaadata, kuid kodu jääb alati kõige kallimaks ja erilisemaks paigaks.

2.3.3. „Kuidas mu isa uue töö sai“

Nagu väga paljudes Eesti peredes, nii käis ka Triinu isa Soomes tööl, mis oli väsitav kõikidele osapooltele. Kuna Eestis sobivat tööd ei olnud ning pere oli vaja ülal pidada, ei jäänud muud üle. „Aga sa oled ju näinud kui raske on mul Eestis mõistliku palgaga tööd leida? Tundub, et minu oskustega meestele makstakse praegu Soomes rohkem,“ selgitas isa rahulikult (Piiper 2018: 9).

Soomes töölkäimise teemaga näidati ühest küljest, kui hea on oma riigis elada ja kasvada, olla lähedal oma perekonnale ning suhelda eesti keeles. Teiseks rõhutati oluliselt hariduse olulist: mida parem haridus, seda rohkem võimalusi leida rahuldust pakkuv töö nii eneseteostuse kui ka palganumbri seisukohast. Samal ajal käsitleti hariduse omandamist mitmetahulisemalt: mängu toodi elulised takistused, miks võib hariduse omandamine pooleli jääda. Selle loo puhul pidi isa Triinu sünni järel hakkama peret toitma ning kindlustama elukoha, mistõttu tema haridustee katkes ning siiani ei leidnud ta võimalust seda jätkata.

2.3.4. „Onu Mati, loomaarst“

Keelelist mitmekesisust ilmestati siin väga huvitavalt koerte kõneluste kaudu. Koos oma omanikega reisinud koerad said lennujaamas kokku ning omavahel haukudes ei mõistnudki teineteist. Lapsele võib olla väga huvitav kuulda, et kui eesti keeles teeb koer auh-auh, siis vene keeles teevad koerad hoopis gav-gav ning hispaania keeles jau-jau (Põhjala 2018: 35). Seega võiks see lastele näidata, et mida rohkem keeli sa kõneled, seda suurem on sul võimalusi uute inimestega tutvust teha, põnevaid vestlusi arendada ning olla kindel, et saad välismaal edukalt hakkama.

2.3.5. „Mamma, papa ja nende lapsed. Lapsepõlvest saja aasta taguses Tallinnas“

Teos väärtustab eestlaseks olemist ning toob lugejani mälestusi saja aasta tagusest Tallinnast. Näiteks kandis praegune Vabaduse väljak Peetri platsi nime ning seal seisis vabadusristi asemel Vene tsaari Peeter Suure kuju. Isa jutustas oma lastele: „See on Vene tsaar Peeter Suur, kes kakssada aastat tagasi Eestimaa rootslaste käest vallutas ja Vene tsaaririigiga liitis“ (Toomet 2018: 37). See võib tunduda noorele lugejale, kes pole veel ajalugu õppinud, päris keeruline, kuid avab siiski teadmist, et Eesti riigi ajaloost ning näitab, et kõik pole alati nii hästi olnud nagu praegu.

Kui tänapäeval on loogiline, et kõik lapsed käivad koolis ja omandavad minimaalselt põhihariduse, siis sada aastat tagasi see nii veel ei olnud. Mamma ja papa koolitee oli omal ajal pooleli jäänud, kuna oli vaja aidata perel tööd teha. Seetõttu pidasid nad äärmiselt oluliseks, et nende lapsed saaksid hariduse, hoolimata sellest et see oli perele väga suureks koormaks. Jutustaja kirjeldab: „Laste koolitamine oli papale-mammale raske koorem. Papa võttis endale lisatöid juurde ja mamma hakkas raha teenimiseks käima Lilienthali kirikut koristamas“ (Toomet 2018: 59). Noorele lugejale võiks see peegeldada, et see, mis tänapäeval on elementaarne ja iseenesestmõistetav, ei ole alati nii olnud, ning paneb ehk rohkem hoolima ja väärtustama seda, mis võimalused on tänapäeva lastele loodud.

2.3.6. „Tüdruk, kellel oli saladus“

Mardi pere oli väga hooliv, armastav ja kokkuhoidev. Nagu eelnevas analüüsipunktis kirjeldasin, oli peres jõulude tähistamine suur väärtus, mis tõi kogu pere kokku. Sellega ei kaasnenud väga traditsioonilisi tegevusi, nagu kirikus käimine või jõululaulude laulmine, pigem näidati, et üheskoos veedetud aeg on perele kõige suurem väärtus ja kingitus.

Ajaloo keerdkäikude mõju inimese saatusel kujuneb Mardi ja Siimu tegutsemise tagajärjel oluliseks õppetunniks. Nimelt lahendavad poisid naabritüdruku saladuse, kes saadab talle igal jõuludel postkaarte, kus on kirjutatud noodirida, mis lõpuks aastate järel terviku moodustavad. Selgub, et Mart viib kokku kaks õnnetut tegelast, isa ja tütre, Jaanuse ja Liisa, kelle elu oli lahutanud, ning üks süütundest, teine aga teadmatusel, ei olnud osanud midagi ette võtta. See juhtum näitas, et oma õnne nimel tuleb ise võidelda, mitte jätta seda saatusel hooleks, sest see võib lihtsalt liiga pikaks protsessiks kujuneda. Elu ja iseennast peab väärtustama ning tihtipeale ei sünnita kahetsust teod, mida me teeme, vaid teod, mida me tegemata jätame.

2.3.7 „Doktor Haldja lood“

Raamatus on palju möödunud aja, sõja ning arstitöö meenutamist doktor Haldja tegelase vahendusel. Näiteks kuuleb ta õhtusel jalutuskäigul noori poisse, kes paukhernelega mängivad, ning talle see üldse ei meeldi. Ta mõtleb: „Võib-olla seepärast, et olen läbi teinud sõja, ravinud haavatuid, istunud pommitamise ajal varjendis. Ka seepärast, et olen näinud lapsi, kes lõhkainega mängides end vigastasid“ (Püttsepp 2016: 89). See näitab hästi, et enne kui me kellegi noomitust või kriitikat hukka mõistame, tasub meil mõelda, kas kommenteerijal on äkki selle teemaga väga valus ja ebameeldiv kogemus. Ja vastupidi, alati tasub ära ka eneseanalüüs oma emotsioonide põhjuste otsimisel.

2.4. Vabadus

2.4.1. „Tilda ja tolmuingel“

Teos püüab kahtlemata näidata, et vabadus ise otsustada, soosib eneseteostust. Seda ilmestab hästi eelnevas alapunktis välja toodud näide Luukase kohta. Eneseteostus muudab inimesed õnnelikumaks, näiteks kui preili Vilhelmine avab oma kohviku, on ta palju õnnelikum võrreldes selle ajaga, kui ta juhtis kodumasinade poodi. Kui Kõh õpib tegema oma esivanemate retsepti järgi pirukaid, võiks ta neid päevast päeva ainult küpsetada ja inimestele maitseelamusi pakkuda. Inimesed vajavad vabadust, et tajuda ruumi edasi liikumiseks ning tunda oma mõtete küpsemaks muutumist.

2.4.2. „Kõik emad on head“

Vabadusena saab tõlgendada Marikese bioloogilise ema tegutsemist, kes nägi Marikest kui õnnetust, millega ta ei ole valmis tegelema. Sel eluetapil pidas ta olulisemaks eneseteostust, eelistades ametialast karjääri teha. Lapsed on kahtlemata suur õnn ja meie kõige suurem väärtus, kuid kui inimene on otsustanud, et ta ei taha ning ei ole võimeline oma last üles kasvatama, on tal see võimalus. Mündil on alati kaks poolt. Ühiskonnas on palju naisi, kes ei ole võimelised ise lapsi saama või kes ei ole leidnud sobivat partnerit. Selles loos jõuab Marike väga armastava naise perekonda, kes on tema tulekut kaua oodanud ning teeb kõik, et Marikese heaolu tagada.

2.4.3. „Vahvate hobuste aasta“

Vabadus on väga tähtis komponent rahulolu ja eneseteostuse komplektis. Hobused tundsid end alati kõige õnnelikumalt, kui said vabalt koplisse joosta, ilma et neid keegi piiraks või takistaks. Tihti on vaja vabaduse tunnetamiseks eelnevat protsessi usaldada. Varss Viki ei olnud veel õues käinud ja arvas, et elu tallis on kõik, mida ta vajab, et tunda end õnneliku ja turvalisena. Kuid mõnikord on vaja teha samme, mis tunduvad esialgu suunaga tühjusesse ja teadmatusse. Varss Viki ütles: „Ma kartsin õue minna, sest ma ei olnud seal varem käinud ning ei osanud arvata, et midagi võiks olla parem sellest, mida juba tundsin. Aga nüüd ma mõistan, et kui miski on võõras ja tundmatu, ei pruugi see veel halb olla“ (Luige 2018: 14). See näitab hästi, et hirm ja ebakindlus on loomulikud osad tugevama ja julgema terviku välja kujunemisel.

2.4.4. „Kuidas mu isa uue töö sai“

Eelnevas punktis käsitletud hariduse teema kandub edasi ka sellesse punkti. Haridus soosib vabadust, sest mida parem haridus, seda suuremad on valikuvõimalused ning seeläbi ka vabadus otsustada, mis on igapäevse enda ja tema pere jaoks kõige parem võimalus.

2.4.5. „Onu Mati, loomaarst“

Inimestel on vajadus ennast tõestada ning mitte millegi tegemine õnnelikuks ei tee. Onu Mati läks terveks ravima koer Auhhi, kes oli peale sultaniks saamist maailma rikkaim koer. Tal oli nii isiklik sügaja, koeratoidu maitseja, kondimatja, saba tagaajaja ja ettelugeja (Põhjala 2018: 97). Selgus, et koer oli haigeks jäänud mitte millegi tegemisest ning sellest masendusse langenud. Onu Mati tõi välja: „Tead, kui sinu eest kõik asjad ära tehakse, ei tunne sa lõpuks enam millestki rõõmu. Kõik paistab hall ja norus /.../ Aga ennast natuke liigutades hakkab kohe parem“ (Põhjala 2018: 98). Inimene tunneb ennast õnnelikuna, kui temast on kasu iseendale, ümbritsevatele inimestele ja ühiskonnale. See on võimalus oma väärtuse tõestamiseks ja enese teostamiseks. Lastele on hea seda meelde tuletada, et iseenda tegevuses hoidmine teeb õnnelikumaks. See on oluline väga mitmest aspektist: tegutsemine aitab avastada ja õppida maailma kohta uusi asju ning hoiab töökorras vaimse ja füüsilise tervise.

2.4.6. „Mamma, papa ja nende lapsed. Lapsepõlvest saja aasta taguses Tallinnas“

Vabadusel on selles raamatus hoopis teine tähendus võrreldes teiste analüüsitud lasteraamatutega. Vabadust ei käsitleta mitte isikliku eneseteostuse tasandil, vaid riigi tasandil. Praegu on rahuaeg ning tegelikult ei kujutagi ette, mida sõjaolukord tähendab. Kuid aeg-ajalt on oluline seda näiteks kirjanduse vahendusel meelde tuletada, et hoida perspektiiv selgena ja tulevikuvaade õigena. Papa jõudis tavaliselt koju varahommikuti, kui lapsed hommikusööki söid. Ühel päeval jäi ta hiljaks ning koju jõudes hüüdis: „Las lapsed jäävad täna koju! Linnas on mäss!“ (Toomet 2018: 71). See näitab, et sel ajal kasvanud lapsed elasid palju eba-kindlamates oludes, seepärast ei tohi vabadust mitte kunagi väärtustamast lakata.

2.4.7. „Tüdruk, kellel oli saladus“

Selles teoses saavad poisid palju vabadust oma aja veetmiseks, neid usaldatakse ning seeläbi usaldava nemad vastu. Poistele väga meeldib koos aega veeta ning Mardi pere kutsub ka Siimu ja tema vanema enda juurde jõule tähistama. Minu meelest oli see väga tark otsus, mis näitas poistele, et ka neil on vabadus otsustada ja kaasa rääkida, ning mis peamine, nendega arvestatakse.

2.4.8 „Doktor Haldja lood”

Doktor Haldja tegi õnnelikus see, kui ta sai teisi inimesi läbi oma tarkuse aidata ning nende olukorda parandada. Ta mõistis, et haridus, õigemini haritus, on see, mis annab vabaduse. Doktor Haldjas mõtiskles: „Aju on aga elundite elund. Aju tegevus määrab inimese koha ühiskonnas. Vanasti ürgrahvastel ja tänapäeval vähem. Tänapäeval on määrav siiski haritus. Sa pead palju õppima ja mitmekülgsest õppima, et teada ja osata“ (Püttsepp 2061: 64). Siit koorub üsna selgelt välja mõte, mida lastele tahetakse edastada – haridus on võti valikuteni ja annab vabaduse otsustada.

2.5. Õigus, õiglus, solidaarsus

2.5.1. „Tilda ja tolmuingel“

Ühiskonna õigluse nimel võtavad Tilda ja Luukas ette retke härra Ragnarsoni tehasesse, et päästa vabaks tolmuinglid, kelle Ragnarson oma hiigelsuurde tolmuimejasse imes. Nad näitavad, et ühiskonnas peab arvestama erinevate osapoolte arvamuste ja soovidega ning kõik ei saa tegutseda vaid oma soovide ja tahtmise järgi. Teistega arvestamine muudab ühes rühmas toimimise palju lihtsamaks ja meeldivamaks, olgu selleks siis perekond, töökollektiiv või ühe linna elanikkond. Ühtlasi ilmestas härra Ragnarsoni näide, et võimu koondumine väga väiksesse ringi võib laiemas plaanis vähendada kogu ühiskonna kaasatuse tunnet ning pidurdada demokraatliku arengu põhimõtteid.

2.5.2. „Kõik emad on head“

On ilmselge, et maailmas ei võidutse alati õiglus ja solidaarsus. Selle loo kontekstis näeme ebavõrdsust laste hulgas – mõni laps lihtsalt sünnib nõnda, et keegi teda ei taha. Näeme ebavõrdsust sel viisil, et pisikestel heledapäistel tüdrukutel on palju suurem tõenäosus endale kasupere leida (Tolmusk 2018: 32). Eks mõneti ole see mõistetav, et mida väiksem laps, seda kergem on tal perekonda sulanduda, kuid pelgalt välimuse ja soo põhjal endale lapse valimine ei kõla väga õiglase ja täiskasvanuliku käitumisena.

Suurt abivalmidust ja solidaarsust kehastavad selles loos lastekodu kasvatajad, kes jagavad lastele oma armastust ja hoolt. Näiteks luges tädi Vaike igal õhtul Marikesele unejuttu, luues seeläbi turvalise ja hooliva keskkonna.

Lapsendamine nõuab väga suurt solidaarsust ning Marikese uus ema Keiu kehastas seda väga eeskujulikult. Peale Marikese lapsendamist seadis ta oma soovid ja vajadused alati tagaplaanile, et Marikesel oleks võimalikult hea olla. Kuigi perel oli majanduslikult keeruline, oli

Marikesel alati kõht täis, olemas vajalikud koolitarvikud ja uued riided, mida esimesel koolipäeval selga panna.

2.5.3. „Vahvate hobuste aasta“

Tallis elavad hobused kohtlesid kõiki elanikke suure austuse ja mõistmisega. Hobused olid väga vastutulelikud ka võõraste külaliste suhtes, kes ehk esialgu veidi kahtlust äratasid, kuid kuulates ära nende loo, võtsid nad uue elaniku kiiresti omaks. Näiteks hiir ja kass, keda on harjutud vastandama viisil, kus nende läbisaamine võib tunduda võimatu, näitasid, et kui tahta, saavad nad kenasti ühe katuse all hakkama. Eesmärgiks tuleb seada ideaal näha asju laiemas perspektiivist ning panna end kaaslaste või vähemuse rolli, et teda paremini mõista.

Kuna teoses oli palju juttu ka hobusevõistlustest, andis see võimaluse käsitleda konkurentsi teemat, mida vaadeldi kui elu edasiviivat jõudu. Tugevam võistleja ei ole mitte takistuseks võidu saavutamisel, vaid soosib veel paremat ja tugevamat sooritust mõlemalt osapoolelt.

2.5.4. „Kuidas mu isa uue töö sai“

Triinu tundis, et tal on palju suurem õigus sõna sekka öelda isa uue töökoha valikul ning kuna vanemad, igati loogiliselt, selle protsessi juhtimist Marikese kätte ei andnud, tegi ta seda ise. See näitas, et mõnikord on kindla veendumuse korral vaja usaldada oma sisetunnet ning panna kõik teadmised ja oskused mängu, seda juhul, kui on tunne, et sinu võimuses on olukorda paremaks muuta. Ühtlasi näidati, et mõnikord on kasulik lapsi rohkem kuulata, võib-olla on ka neil mõni hea nõuanne varuks.

2.5.5. „Onu Mati, loomaarst“

Kuigi onu Matile meeldisid igasugused koerustükid, ei sallinud ta vassimist ja valetamist ning seadis vajadusel tõe jalule. Nimelt Saksamaal reisisid ja vaba aega veetes köitis ta tähelepanu hobune Kaval Hans koos peremehega. Mees teenis raha pealtvaatajatelt, kellele ta esitles oma hobuse arvutamisoskust. Onu Mati ei olnud oma pika elu jooksul näinud ühtegi hobust, kes oskaks arvutada ning suhtus olukorda skeptiliselt. Selleks oli ka põhjust, sest lähemal vaatlusel pani ta tähele, et peremees pilgutab õigete vastuste arvu järgi silmi (Põhjala 2018: 31). See näitab lastele, et õiglusest võidab rohkem inimesi ning ebaõiglusest ei tohi mitte mingil juhul mööda vaadata.

2.5.6. „Mamma, papa ja nende lapsed. Lapsepõlvest saja aasta taguses Tallinnas“

Õiguse ja õigluse teema on püsivalt aktuaalne, kui peres kasvab viis last. Igaühel on oma nõudmised ja soovid ning kõik tahavad olla kaaslastega võrdsed. Raamatus kirjeldatud ajajärgul oli aga kõike alati väga vähe saada, seega pidi seda vähest jagama. Kui vanemad õed-vennad kasvasid oma riidest välja ja mänguasjad neid enam ei huvitanud, siis said väiksemad õed-vennad need endale. Ei tulnud kõne allagi, et kellelegi midagi ei sobi. Kui oli komme, siis jaotati need võrdselt. Vanemad õed-vennad aitasid emal nooremaid hoida jne. See näitas ühest küljest, et varem oli pere justkui omavahel rohkem seotud ning kaaslasega mittearvestamine oli mõeldamatu. Samas võib tänapäeval näha näiteks võimalust, et laps ise valib endale riided enda isiksuse väljendamiseks, kuid ka siin ei tohiks üle piiri minna. Üldisemalt võiks sellest näitest rohkem välja lugeda, et ühes rühmas tegutsedes ongi normaalne, et aidatakse üksteist ning domineerib abivalmidus ja headus.

2.5.7. „Tüdruk, kellel oli saladus“

Siim, kelle vanemad olid autoõnnetuses hukkunud, kasvas koos vanaemaga. Neil oli väga siiras ja südamlük suhe. Paralleelselt oli esiplaanil Mardi perekond, kus olid ema, isa ja poeg, ning minu meelest pani see lugejat märkama, et elu ei ole alati õiglane, sest mõnel lapsel ei ole võimalust kasvada koos oma vanematega. Näiteks kirjeldas Siim Mardile, kuidas oma vanemaid igatsedes ei taha ta vanaema seepärast kurvastada: „Kui mul selle pärast kurb hakkab, et ema ja isa ei ole, siis ma ei taha seda vanaemale öelda. /---/ Sest siis muutub vanaema veel kurvemaks kui mina ja mõnikord hakkab isegi nutma“ (Lepp 2017: 52). Kuigi kõigi laste vastu pole elu õiglane olnud, oli seda toredam näha, et Mardi perel, kellel oli õnnevõimalus olemas, oskas seda ka hinnata ning oma õnne teistega jagada.

2.5.8 „Doktor Haldja lood“

Doktor Haldjas on aidanud oma arstikarjääri jooksul ja ka nüüd pensionipõlve veetes kõiki abivajajaid, kes ta uksele koputavad. Ta näitab, et tarkused on selleks, et neid teistega jagada ning seeläbi olukordi paremaks muuta. Ta rõhutab, et eelkõige vajame me kõik, nii lapsed kui ka täiskasvanud, kindlustunnet (Püttsepp 20186: 105), kui tahame näha tervete kodanikega ühiskonda.

2.6. Vastutus, sallivus, isamaalisus

2.6.1. „Tilda ja tolmuingel“

Rahvuste omapära tuleks näha väärtusena, selles teoses esindab seda Köh, kes tundis, mida tähendab narrimine oma erilise nime pärast. Lisaks oli ta iseäralik nii oma tumeda naha, kiire arenemise ja kasvamise poolest kui ka asjaolu tõttu, et ta ei tundnud toitude maitset (Kivirähk 2018: 26). Teoses näeme Köhi kui väga heatahtlikku ja suure südamega meest, kes hoolib sellest kultuurist ja rahvast, mille keskel ta on üles kasvanud, kuid samal ajal püüab leida ka küsimusi oma identiteedi kohta, näiteks, miks tal nii veider nimi on või miks talle ei maitse need toidud, mis teistele. Kui ta nendele küsimustele lõpuks vastused leiab, on palju kergem edasi elada ning oma identiteeti mõista.

2.6.2. „Kõik emad on head“

Lastekodus kasvanud Toomas oli seal veedetud kümne aasta jooksul mitmete kasuvanemate juures elanud, kuid siis alati tagasi saadetud (Tolmusk 2018: 20). Küllap see näitab, et täiskasvanud inimesed pole piisavalt oma otsust läbi mõelnud ning pole võtnud oma tegude eest täit vastustust. Lapse korduv lastekodusse tagasiviimine lõhub last nii psüühiliselt kui ka emotsionaalselt.

„Kõik emad on head“ näitab, kuidas üks naine on valmis lapse ees oma kohustust täitma, teine mitte. Vastutustunne ei käi alati vanusega ühte sammu, kuid igal sammul on tagajärjed, ning kui mängus on ka lapsed, siis tuleb mõelda tagajärgedele.

Lapsendamisprotsess võib olla väga pikk ning kogu selle aja jooksul, kui kõik vajalikud paberid saavad vormistatud ning eksperdid annavad oma nõusoleku, areneb ja kasvab laps iga päev. Marikese lapsendamine võttis aega üle aasta, mis näitab ühest küljest, kui aeglane võib olla institutsioonide vaheline koostöö, teisalt seda, et tegemist on väga kaaluka ja olulise otsusega, mis puudutab otseselt lapse heaolu.

2.6.3. „Vahvate hobuste aasta“

Sallivuse teemat olen selle teose puhul juba eelnevalt puudutanud, kuid oluline nähtus on ka vastutus. Oma tegude eest vastutuse võtmise toob väga selgelt esile kass Triibiku juhtum, kus ta elas terve suve koos armastava perega, kuid sügise hakul, kui oli vaja tagasi linna kolida, jäeti ta lihtsalt maha. Hobune Hilla ütles: „Häbiväärsed inimesed! Kolivad suveks maale ja võtavad endale sinna kutsika või kassipoja ja nunnutavad teda, kuni too on tilluke ja armas. Kui tuleb sügis ja on aeg linna tagasi kolida, avastavad nad äkki, et linnakorterisse neil looma vaja ei ole. Ja vaesekesed jäetaksegi saatuse hooleks“ (Luige 2018: 77). Tegelikult kirjeldab

see väga sagedast probleemi, mis muutub päevakajaliseks iga suve lõpus. Inimesed ei mõista, et tegemist on elusolendiga, kelle elu nad sellise tegutsemisega väga otseselt mõjutavad.

2.6.4. „Kuidas mu isa uue töö sai“

Triinul olid väga suured kahtlused: kui pere kolib Soome, kas ta siis üldse leiab uusi sõpru ning kui veidrad need naaberriigi elanikud küll olla võivad? Ta mõtles: „Olgu need soomlased ise millised nad on, rumalat muljet ma neile endast jätta ei kavatsenud“ (Piiper 2018: 64). See näitab kahtlust ja umbusaldust rahva suhtes, kellega seni on kontakte loodud. Triinu kahtlused saavad aga kiirelt ümber lükatud, kui ta tänaval oodates endale uues sõbra leiab. Sel hetkel mõtleb ta, et võib-olla polegi Soome kolimine kõige kehvem variant. Kõige tähtsam, et pere püsiks koos.

2.6.5. „Onu Mati, loomaarst“

Onu Mati on kõikide loomade suhtes väga salliv ning nemad on tema tõelised kaaslased. Ta aktsepteerib igäihte veidrusi ja erinevusi. Samal ajal arvestab ta ka sellega, et kui külla tuleb õde, kes kõiki neid tegelasi kardab ning on oma vaatepunktist konservatiivsem, on loomad sel ajal loomaaias. Nii on tal võimalus oma õega aega veeta ning kõht head toitu täis saada (Põhjala 2018: 74). See näitab erinevate osapooltega arvestamist ning ka soovi ise selle nimel pingutada, et kõigil antud olukorras parem oleks.

2.6.6. „Mamma, papa ja nende lapsed. Lapsepõlvest saja aasta taguses Tallinnas“

Teos toonitab, et ühes peres ei pea kõik lõpuni välja ühtmoodi mõtlema ega maailma sarnaselt tunnetama, selleks et üheskoos õnnelikult toimida. Näiteks peale peretragöödiat, kui üks lastest suri, hakkas mamma kirikus käima ning temast sai elu lõpuni Lilienthali vabakoduse liige ning seda kuni oma elu lõpuni (Toomet 2018: 31). Papa samasugust äratust ei saanud, kuid käis naisega aeg-ajalt kaasas ning aktsepteeris tema vaateid. See näitab, et ka ühe pere sees peab kohanema erinevate vaadetega ning igäihel on õigus oma tõe jaoks.

2.6.7. „Tüdruk, kellel oli saladus“

Kuigi isamaalisuse teemat oli selles teoses raske tabada, käsitleti siin hoopis sõprust väga huvitavalt, just vastutuse perspektiivist. Nimelt näidati, et kui sõbral on rasked ajad või ta tunneb ennast üksildasena, on kaaslase roll olla talle toeks ning näidata, et temast hoolitakse. Näiteks teadis Mart rääkida: „Ja siis ütles Liisa... noh, tema on tüdruk, kes meie üleval korteris elab, et kui keegi on üksinda, siis tuleb talle hästi palju helistada ja kirjutada ja öelda, et ta on väga hea sõber“ (Lepp 2017: 101). Seega kehtib ka sõpruses põhimõte, et koos ollakse nii heas

kui ka halvas. Sõpruse suhtes on ootused kõrged, ideaalis eeldab see pühendumist, toetamist ja tööd kõikidelt osapooltelt.

2.6.8 „Doktor Haldja lood”

Sallivus ja teiste abistamine toovad rahulolu ka heategijale. Näiteks kohtub Doktor Haldja õhtusel jalutuskäigul lapseootel naisega, kes tundub õnnetu ja üksildane. Doktor Haldjas lohutab: „Teil ei ole mingit põhjust häbeneda, kui kannate midagi nii imelist ... Peaksite tulevase emana uhkelt, kõht ees ringi patseerima“ (Püttsepp 2018: 92). Ta jätkab: „Mul on teile ettepanek, jalutame koos. Saame igal õhtul siin sõime juures kokku ja teeme koos väikese ringi“ (samas). Sellest tähelepanust ja abist võidavad mõlemad osapooled: kui on võimalus just õigel hetkel kedagi toetada ja tema murekoormat vähendada, et inimest veidi õnnelikumaks muuta, siis tuleb seda ka teha.

Kokkuvõte

Nüüdisaegne lastekirjandus on mitmekesine, pakkudes noorele lugejale laia žanri- ja teemavalikuga teoseid. Lastekirjanduse autorite hulgas on nii tuntud nimesid kui ka hobikirjutajaid, mis loominguspektrit ainult laiendavad. Lastekirjanduse väärtust ei saa lapse arengu seisukohalt kuidagi alahinnata, see arendab kognitiivseid oskusi, kuid samal kujundab ka lapse eluvaateid ning tema väärtuspagasit.

Lastekirjandust saab igati õigustatult näha lapse väärtusmaailma kujundajana. Selles peituvad nii üldinimlikud kui ka ühiskondlikud ja kultuurilised väärtused, mis olid vaatluse all ka selles töös. Väärtuskasvatus on oma olemuselt protsess, kus esmalt hakkab laps oma väärtusi märkama, seejärel neid teistega kõrvutama, seejärel toimub väärtuste mõtestamine ning järgimine. Lastekirjandusteosed sobituvad sellesse protsessi väga loomulikult, sest lapsel on seeläbi võimalus erinevaid väärtusi märgata, kujundada ning peegeldada.

Lastekirjandus areneb koos ümbritseva ühiskonnaga, mistõttu selles töös oli vaatluse all just uuema ajajärgu kirjandus, et saada ettekujutus, missugune kirjandus mõjutab ja kuidas kujundab praegusi lapsi. Mis on autorite taotlus: mida tahetakse lastele öelda ning millest neid mõtlema panna? Lapsed on kujundava ea, s.o 7.–11. eluaasta jooksul, väga vastuvõtlikud, mistõttu ei saa alahinnata ei kirjandusteose mõju ega lapse oskust seda tõlgendada.

Ühiskondlikust ja kultuurilisest vaatevinklist on oluline mõista, et probleemidel on mitu vaatenurka, mistõttu ühte kogemust või lugu saab väga erinevalt tõlgendada. See on ka lastekirjanduse eesmärk: arendada lapses analüüsi- ja ettekujutusvõimet, ühtlasi oskust näha sündmusi erinevatest perspektiividest. Lugemine arendab lapsel empaatiavõimet ning õpetab erinevusi märkama ja neid aktsepteerima. Laste väärtuste kujundamisel ei saa kuidagi kõrvale jätta koolisüsteemi, mistõttu lisasin oma töösse põhikoolis arendavad väärtuskriteeriumid.

Analüüsitud teosed – Andrus Kivirähki „Tilda ja tolmuingel“, Ilmar Tomuski „Kõik emad on head“, Kerly Luige „Vahvate hobuste aasta“, Kristi Piiperi „Kuidas mu isa uue töö sai“, Priit Põhjala „Onu Mati, loomaarst“, Tiia Toometi „Mamma, papa ja nende lapsed. Lapsepõlvest saja aasta taguses Tallinnas“, Kadri Lepa „Tüdruk, kellel oli saladus“ ja Juhani Püttsepa „Doktor Haldja lood“ – on kõik ilmunud viimase nelja aasta jooksul ning on oma teemakäsitluselt eriilmelised ja mitmetahulised. Teemaatiline eklektilisus muutis siinse analüüsi vähem fokuseerituks. Siinkohal tuleb tõdeda, et kõikides teostes käsitleti mitmesuguseid väärtusaspekte väga erinevate teemavaldkondade kaudu.

Muuhulgas toodi esile erinevaid peremudeleid, solidaarsuse põhimõtteid, väärtustati erinevusi, isikupärasust ja loomingulisust, haridust kui võtit vabaduseni, vastutuse ja sallivuse küsimust – see kõik ei olnud erinevates teostes võrdselt esindatud. Lugejani jõudsid olulised teemapüstitused läbi kaasahaaravate ja põnevate lugude, kus ei kardetud käsitleda ka valusaid teemasid, nagu lapse või lapsevanema kaotus, lagunenu pere ning üksindus ja üksildus. Kõik valitud teosed on abiks laste ühiskondlike ja kultuuriliste väärtuste kujundamisel, pakkudes ühtlasi ka mitmekülgset lugemiselamust.

Kirjandus

- Crippen, Martha** 2012. The Value of Children's Literature. – Oneota Reading Journal. <https://www.luther.edu/oneota-reading-journal/archive/2012/the-value-of-childrens-literature/> (vaadatud 05.04.2019).
- Culture. 2019. – Merriam-Webster Dictionary. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/culture> (vaadatud 20.05.2019).
- Hayes, Nicky** 2002. Hoiakud. – Sotsiaalsühholoogia alused. Tallinn: Külim, lk 91–112.
- Kidron, Anti, Anne Kull** 2019. Sotsiaalsühholoogia mõistesõnastik. Tallinn: Mondo.
- Kikas, Eve** 2008. Sissejuhatus. – Õppimine ja õpetamine koolieelses eas. Toim Eve Kikas. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 11–16.
- Kivirähk, Andrus** 2018. Tilda ja tolmuingel. Tallinn: FD Distributon OÜ.
- Krusten, Reet, Krista Kumberg, Mare Müürsepp, Mari Niitra, Hille Ojala, Jaanika Palm, Malle Reidolv, Ave Tarrend** 2006. Lastekirjanduse sõnastik. Toim Jaanika Palm, Ülle Väljataga. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus.
- Lepp, Kadri** 2017. Tüdruk, kellel oli saladus. Tallinn: Tänapäev.
- Lesnik-Oberstein, Karin** 1999. Essentials: What is Children's Literature? What is Childhood? – Understanding Children's Literature. Ed Peter Hunt. London: Routledge, pp 15–29.
- Luik, Kerly** 2018. Vahvate hobuste aasta. Tallinn: Tammeraamat.
- Maio, Gregory R.** 2017. Beginnings in the Empirical Study of Human Values. – Gregory R. Maio, The Psychology of Human Values. London: Routledge, pp 1–49.
- Merilai, Arne** 2011. Ilukirjanduslikkus. – Poetika. Koost Arne Merilai, Anneli Saro, Epp Annus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 9–14.
- Merilai, Arne** 2011. Luule poetika. – Poetika. Koost Arne Merilai, Anneli Saro, Epp Annus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 15–56.
- Müürsepp, Mare** 2003. Lastekirjandus – müüt, pilt, lugu, laps. Lastekirjanduse teooria ja ajaloo küsimusi. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.

- Müürsepp, Mare** 2004. Lastekirjandus kui õõnestaja, kukutaja, kummutaja. – Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse toimetised I. Toim Ülle Väljataga, Leida Olszak, Anu Kehman. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus, lk 4–18.
- Müürsepp, Mare** 2010. Väärtuste kujundamine keele ja kõne õpetamise ja lastekirjanduse kaudu. – Väärtused koolieelses eas. Väärtuskasvatus lasteaias. Koost Marika Veisson. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, lk 27–42.
- Niitra, Mari** 2019. Eesti lastekirjanduses vohavad ja kiduvad võrdsed. – Sirp, 29.03. <https://sirp.ee/s1-artiklid/c7-kirjandus/eesti-lastekirjanduse-vohavad-ja-kiduvad-vorsed/> (vaadatud 30.03.2019).
- Palm, Jaanika** 2019. Kui endal pole, tuleb laenata. – Sirp, 29.03. <https://sirp.ee/s1-artiklid/c7-kirjandus/kui-endal-pole-tuleb-laenata/> (vaadatud 30.03.2019).
- Piiper, Kristi** 2018. Kuidas mu isa uue töö sai. Tallinn: Tänapäev.
- PRÕK** 2011a. Põhikooli riiklik õppekava. – Riigi Teataja I. 14.01.2011. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020?leiaKehtiv> (vaadatud 20.05.2019).
- PRÕK** 2011b. Põhikooli riiklik õppekava. Lisa 1. – Riigi Teataja I. 14.01.2011. <https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1290/8201/4020/1m%20lisa1.pdf#> (vaadatud 22.04.2019).
- Pöder, Märt, Margit Sutrop, Pille Valk** 2009. Pööre teadmistekeskselt koolilt väärtustekeskselt koolile. Sissejuhatus. – Koost Märt Pöder, Margit Sutrop, Pille Valk; Toim Laura Lilles, Triin Pisuke. Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik. Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus, lk 7–21.
- Põhjala, Priit** 2018. Onu Mati, loomaarst. Tallinn: Tänapäev.
- Püttsepp, Juhani** 2016. Doktor Haldja lood. Tallinn: AS Postimees Grupp.
- Raud, Rein** 2013. Mis on kultuur? – Mis on kultuur? Sissejuhatus kultuuriteooriasse. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus ja Tallinna Ülikooli Kirjastus, lk 15–29
- Schwartz, Shalom H. ja Wolfgang Bilsky** 1990. Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications. – Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 58, No 5, pp. 878–891.
- Society. 2019. – Merriam-Webster Dictionary. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/culture> (vaadatud 20.05.2019).

Sutrop, Margit, Halliki Harro-Loit, Nelli Jung 2009. Väärtused ja väärtuskasvatus. – Eetikaveeb. <https://www.eetika.ee/et/haridus/moraalikasvatus/juhtum/687735> (vaadatud 21.04.2019).

Tomusk, Ilmar 2018. Kõik emad on head. Tallinn: Elford Press.

Toomet, Tiia 2018. Mamma, papa ja nende lapsed. Lapsepõlvest saja aasta taguses Tallinnas. Tallinn: Varrak.

Tulviste, Tiia 2008. Kõne areng. – Õppimine ja õpetamine koolieelses eas. Toim Eve Kikas. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 39–52.

Tungal, Leelo 2018. Tilda ja tolmuingli raamatukirjeldus. Rahva Raamatu kodulehekül. – <https://www.rahvaraamat.ee/p/tilda-ja-tolmuingel/1028582/et?isbn=9789949724802> (23.05.2019).

Uibu, Krista, Elve Voltein 2010. Eesti keel. – Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes. Toim Eve Kikas. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium, lk 215.

Veisson, Marika, Tiit Kuurme 2010. Ülevaade väärtustest, väärtuskasvatusest ja moraalist. – Väärtused koolieelses eas. Väärtuskasvatus lasteaias. Koost Marika Veisson. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, lk 9–26.

Summary

Contemporary Estonian children's literature is diverse and offers a wide range of options for the young reader. Children's literature is written by both well-known authors and hobby writers, which broadens the creative spectrum. The developmental value of such literature cannot be underestimated, children's literature develops cognitive skills and forms children's vision of life and values.

Children's literature can rightfully be seen as a key factor in shaping children's values. Literature contains human values as well as societal and cultural values that were under evaluation in this study. Value development is a process in which a child will first start to notice her values, then compare them with the values of others, analyze them and notice values on a wider scale. A work of children's literature fits this process naturally, because it gives children the chance to notice and acquire values and also to reflect on them.

Children's literature is growing and changing along with the society. This is why this study focuses on contemporary literature in order to get an overview what kind of literature is shaping the children of today, what kind of messages they are being presented and what do the authors want children to think about. Children are very susceptible during their formative years, which is also the target age of the works analyzed in this study. But neither the effect of the literary work nor the child's ability to interpret the work should be underestimated.

Looking from the societal or cultural perspective, it is important to understand that problems have multiple viewpoints and that one experience can be interpreted in multiple ways. This is also a goal of children's literature: to develop analytical skills and the capacity to view one event from different viewpoints. Reading develops child's empathy and teaches them to notice and accept differences. The effect of the school system on child's development cannot be disregarded, which is why analysis of the values developed in primary school is also added to this study.

All of the works that were analyzed have been published during the past four years: *Tilda and the Dust Angel* by Andrus Kivirähk, "Kõik emad on head" (All Mothers are Good) by Ilmar Tomusk, "Vahvate hobuste aasta" (The Year of Fun Horses) by Kerly Luige, "Kuidas mu isa uue töö sai" (How my Father God a New Job) by Kristi Piiper, "Onu Mati, loomaarst" (Uncle Mati, Animal Doctor) by Priit Põhjala, "Mamma, papa ja nende lapsed. Lapsepõlvest saja aasta taguses Tallinnas" (Mama, Papa and their Children. Childhood in Tallinn a Hundred Years ago) by Tiia Toomet, "Tüdruk, kellel oli saladus" (A Girl with a Secret) by Kadri Lepp, "Doktor Haldja lood" (The Stories of Doctor Fairy) by Juhani Püttsepp. Their topics are

different and multifaceted, which made the analysis less focused. Different values were presented in all of the works, but through very different topics.

Through the different works children were presented with different family models, principles of solidarity, the value of being different, education as the key to freedom, responsibility and tolerance. These topics did not appear in all of the works, which is understandable. They reached the audience through gripping and exciting stories that were even not afraid to tackle painful topics, such as the loss of a parent or a child, broken family and loneliness. I believe these works are helping to develop the different aspects of children's value systems, while also offering a reading experience.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marleen-Heleen Puhke

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Ühiskondlike ja kultuuriliste väärtuste avaldumine nüüdisaegses lastekirjanduses“, mille juhendaja on Andrus Org, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1.1 Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1.2. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

1.3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Marleen-Heleen Puhke
28.05.2019